

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Hariduskorralduse õppekava

Tuuli Rindemaa

ÕPILASESINDUSTE KAASATUS KOOLIELU KUJUNDAVATESSE
TEGEVUSTESSE PÕHIKOOLOIDE ÕPILASESINDUSTE LIIKMETE HINNANGUTE
PÕHJAL TARTU LINNA JA MAAKONNA NÄITEL

magistritöö

Juhendaja: Hasso Kukemelk

Läbiv pealkiri: Õpilasesinduste kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teoreetilised lähtekohad	5
Noorte osalus ja kaasamine otsustusprotsessidesse	5
Koolikultuur ja selle mõju õpilasele	6
Õpilasesindus kui õpilaste kaasamise võimalus koolielu kujundamisse	8
Noorte osaluse ning õpilas- ja üliõpilasesindustega seotud uurimused	10
Eesmärk ja uurimisküsimused	12
Metoodika	14
Valim	14
Mõõtevahend	15
Uurimuse protseduur	16
Tulemused	17
Õpilasesinduste liikmete kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse	17
Õpilasesinduste liikmete kaasatuse erinevused Tartu linna ja maakonna koolides	21
Tegevused, millesse õpilasesinduse liikmed peaksid olema kaasatud	22
Arutelu	24
Rakendatavus	26
Piirangud	27
Kokkuvõte	28
Summary	29
Tänuõnad	31
Autorsuse kinnitus	31
Kasutatud kirjandus	32
Lisa	35
Uurimuse instrument	35

Sissejuhatus

Noorsootöö seaduses (2010) määratletakse Eestis kõiki 7-26 aastaseid füüsilisi isikuid noortena. Sellest tulenevalt on ka käesolevas töös lähtutud antud põhimõttest, nimetades kõiki sellesse vanuserühma kuuluvaid inimesi noorteks.

Tänapäeva ühiskonnas on noorte positsioon jätkuvalt nõrk, staatus madal, mõju vähene ning neid ennast puudutavates otsustusprotsessides osalemise võimalus sageli puudub. Nii ei ole ka õpilastel tihtipeale koolis kaasarääkimisvõimalusi (Ahokas, 2010). Demokraatia seisukohast on aga kooli eestvedamisel väga oluline selle läbinähtavus, avatus ja kõikide huvigruppidega arvestamine (Türk et al., 2011).

2012. aastal avaldatud laste õiguste ja vanemluse monitooringu tulemused näitasid, et valdav enamus 4.-12. klasside õpilastest leiavad, et noori puudutavates küsimustes tuleb alati küsida ka nende arvamust. 82% vastanuist andsid hinnangu, et nad peaksid saama kaasa rääkida ka koolielu puudutavates küsimustes. Sama uurimuse tulemustest aga selgus, et koolielu korraldamisel ning laiemal ühiskondlikul tasandil on neil siiski võrdlemisi vähe kaasarääkimisvõimalusi (Karu, Turk, Suvi, & Biin, 2012). Kahekümne seitsme riigi 15-17 aastaste noorte hinnanguil on peamine valdkond, kus noorte arvamusega piisavalt ei arvestata, seotud justnimelt kooliga (Laste õigused..., 2011). Lastekaitse Liidu läbiviidud uurimusest ilmnes, et 75% 7-26 aastastest noortest tahab, et nende arvamust koolielu korraldamise osas küsitakse, kuid ainult 33% vastanuist kinnitas, et kool on neid sellesse ka kaasanud (Lastekaitse Liit, 2014). Üldharidus- ja kutsekoolide uurimuses leidis iga kolmas õpilane, et kooli juhtkond ei arvesta tema arvamuste ja ettepanekutega (Türk et al., 2011).

Türk et al. (2011) uurimuse tulemuste võrdlev analüüs kooli asukoha järgi näitas, et väiksemates linnades asuvate koolide õpilased hindavad kooli avatust ning arvestamist huvigruppidega kõrgemalt kui seda teevad valdade ja suurte linnade (Tallinn, Tartu, Pärnu, Narva) õpilased. Kaks viimast hindavad kooli avatust ja huvigruppidega arvestamist suhteliselt sarnaselt. Küll aga on leitud erinevusi maa- ja linnakoolide õpilaste hinnangutes olulistele koolikeskkonna aspektidele (Hobin et al., 2013, Säre, 2011), mille kujundamise ja parendamise peaksid olema kaasatud ka õpilasesinduste liikmed. Näiteks Säre (2011) 3. klasside uurimusest ilmnes, et linnakoolides esineb maakoolidega võrreldes rohkem vägivalda (peamiselt tõukamist, löömist) koridorides, klassides ja tualettruumides. Kanada maa- ja linnakoolide 9.-12. klasside õpilaste uurimusest ilmnes, et linnakoolid pakuvad võrreldes maakoolidega vähem võimalusi füüsiliseks tegevuseks (Hobin et al., 2013). Mida rohkem on

õpilasesinduste liikmed kaasatud koolielu kujundamisse, seda positiivsemaid hinnanguid võivad õpilased olukorrale koolis anda.

Iga tegutsev õpilasesindus näitab demokraatia toimimist Eesti koolis (Jansen, 1999). Seega on väga oluline koolipoolne toetus õpilasesinduse kui õpilaskonna esindajate tegevusele, pakkudes neile võimalust koolielu korraldamises osalemiseks (Lastekaitse Liit, 2014). „Õpilasesindus on mitteformaalne kodanikualgatusel põhinev ühendus, mis annab teotahelistele õpilastele õiguse esindada ja kaitsta õpilaskonda nii koolis kui ka kooliväliselt“ (Nuut, 2008, 6).

Uurimused on näidanud (Karu et al., 2012; Lastekaitse Liit, 2014), et valdav osa noortest soovib koolielu puudutavates küsimustes kaasa rääkida. Samas hindavad nad enda kaasatust ebapiisavaks. Seega on oluline pöörata tähelepanu õpilasesindusele, kui ühele õpilaste kaasamise võimalusele koolis. Kuna õpilasesinduse arvuline koosseis on üldjuhul piiratud, kuuluvad sinna sageli kõige aktiivsemad ja ettevõtlikumad noored. Küll aga peaks toimiv õpilasesindus olema võimeline tegema aktiivset koostööd ka teiste õpilastega koolis. Mida rohkem on õpilasesindusele antud volitusi koolielu kujundamisel osaleda, seda suurem on võimalus teiste õpilaste kaasamiseks. Kas ja millisel määral on õpilasesindus kaasatud koolielu kujundamisse, sõltub suurel määral kooli juhtkonna ja kõikide teiste koolis töötavate inimeste suhtumisest õpilaste kaasamise vajalikkusesse. Kuna Lastekaitse Liidu läbiviidud uurimuses kinnitas vaid 35% küsitletud noortest, et kooli õpilasesindus on küsinud neilt arvamust koolielu korraldamise kohta (Lastekaitse Liit, 2014), tekib küsimus, kas õpilasesinduste liikmete kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse on piisav. Sellest lähtuvalt tõstatub oluline uurimisprobleem – kuidas hindavad õpilasesinduste liikmed enda kaasatust koolielu kujundavatesse tegevustesse ja millistesse tegevustesse peaksid nad enda hinnangul olema kaasatud?

Antud uurimisprobleemist lähtuvalt on käesoleva töö eesmärgiks anda ülevaade õpilasesinduste liikmete hinnangutest koolielu kujundamisele: millistesse tegevustesse nad on ja millistesse peaksid olema kaasatud (nende ÕE liikmete hinnangute põhjal, kes tunnevad osalist, vähest või olematut kaasatust) ning kuidas erinevad linna ja maakonna õpilasesinduste liikmete hinnangud nende kaasatusele.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas antakse teemakohasele kirjandusele toetudes ülevaade noorte osalusest ja kaasamisest otsustusprotsessidesse, koolikultuurist ja selle mõjust õpilasele, õpilasesinduse rollist koolielu kujundamisel ning varasematest noorte osaluse ning õilas- ja üliõpilasesindustega seotud uurimustest. Samuti esitatakse uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused. Töö empiirilises osas antakse ülevaade

uurimuse valimist ning andmete kogumise, töötlemise ja analüüsimise meetoditest. Töö kolmandas osas esitatakse peamised uurimustulemused, saadud vastused uurimisküsimustele ning seostatakse neid teiste varem läbiviidud uurimustega. Kolmandas osas tuuakse välja ka töö rakendatavus ja piirangud.

Teoreetilised lähtekohad

Noorte osalus ja kaasamine otsustusprotsessidesse

Noorte osaluse all mõistetakse noorte inimeste sekkumist ühiskonna protsessidesse, mõjutades seeläbi ühiskonnas vastuvõetavaid otsuseid (Noorsootöö strateegia..., 2006). Osaluse sisuks on võimalus jagada enda kogemusi, väljendada seisukohti ning kogeda enesega arvestamist erinevate otsuste tegemisel (Ahokas, 2010). Aktiivseks osaluseks peetakse seda, kui noored ise teevad ja pakuvad välja otsuseid, passiivne osalemine aga seda, kui osaletakse ühiskonna enda poolt pakutavates tegevustes (Noorsootöö strateegia..., 2006).

Noore kaasamise ja osalemise toetamise esmaseks eelduseks on teiste inimeste arusaamad nende kaasamise olulisusest ja vajalikkusest (Karu et al., 2012). Vastutus noorte kodanikuks kasvatamisel lasub nii koolil, kodul, erinevatel koolivälistel tegevustel kui ka kogu ühiskonna hoiakutel tervikuna (Lastekaitse Liit, 2013).

Noorte täisväärtusliku arengu juures mängib olulist rolli noore arvamuse kuulamine ja sellega arvestamine (Lastekaitse Liit, 2013), aidates nii arendada sõltumatuid ja iseseisva mõtlemisega kodanikke, kes näevad ja usuvad enda võimalusse ümbritsevat muuta. Seega on väga oluline kaasata noori neid puudutavate teemade aruteludesse, tutvustades neile seeläbi demokraatliku ühiskonna põhimõtteid, mis annavad kogemusi nii enda olulisuse kui ka ümbritsevate inimeste lugupidamise tajumiseks (Ahokas, 2010). Samuti aitab osalus kaasa tolerantse, vägivallatu, turvalise keskkonna tekkimisele, soodustades vastastikust austust, usaldust ja demokraatlikele põhimõtetele tuginevaid otsuseid. Osalemine võib panna noori hindama ühiste ettevõtmiste väärtust ning seeläbi võib viia usalduse kasvamine üldise turvalisuse suurenemiseni (Children, participation..., 2004).

Kaasamise mõiste laiemalt sisaldab endas kolme järgmist komponenti: informeerimine (antakse teada planeeritavatest otsustest, tagasisidet ei oodata), konsulteerimine (küsitakse arvamusi ja ettepanekuid, kuid pole tagatud nendega arvestamine), osalus (algatus/initsiatiiv ja võimalus osaleda otsuste tegemisel) (Lepa, Illing, Kasemets, Lepp, & Kallaste, 2004). Sageli on õpilaste ärakuulamise tagamiseks õpilasesinduste liikmete rolliks vaid konsulteerimine ja nõuandmine, kaasamata neid sealjuures tegelike otsuste tegemise protsessi

(Citizenship Education..., 2012). Kui noori kaasatakse vaid ühel eesmärgil, näiteks informeerimise ja konsulteerimise tasandil, mitte lõppotsuste tegemisel, peavad ka noored sellest algusest peale samamoodi aru saama, et vältida tulevikus osalemise vastu huvi kadumist (Metstak, Notton, Martinson, Valge, & Reitav, 2012).

Eesti hariduspoliitikas ja pedagoogikas on alates 1987. aasta Eesti Õpetajate Kongressist alates olnud üheks põhinõudeks koolielu demokraatlikumaks muutmine ja osalusdemokraatia arendamine, eeldades õpetajate ja õpilaste senisest suuremat rolli ja otsustamisõigust kooli puudutavates küsimustes (Unt, 2008). Noorte arusaam demokraatiast ei saa kujuneda ainult kodanikuõpetuse tunnis teooriat õppides, vaid suures osas läbi vahetu demokraatia kogemuse, kujundades ja väljendades enda arvamust, osaledes aruteludes ja otsustusprotsessides (Ahokas, 2010; Lastekaitse Liit, 2013). Koolid peavad olema teadlikud enda rollist noorte arvamuse kujundamisel demokraatiast ja seega on vaja näha vaeva, et noored saaksid demokraatiast positiivse kogemuse (Democracy, what does..., 2005). Kooli ülesandeks on luua keskkond, kus õpilased on kaasatud aktiivsete osalejatena kõikidel tasanditel. Õpilastele tuleb võimaldada osalemine otsuste tegemise protsessis, näiteks klassivanemate, õpilasesinduse ja esindajate näol kooli õppenõukogus, kus õpilastel oleks võimalik väljendada enda seisukohti koolielu paremaks muutmisel (Lansdown, 2011). Noorte jaoks on otsene osalemisest saadav kasu eelkõige võimalus mõjutada lõppotsuseid ning viia enda huvid otsustustasandile (Metstak et al., 2012).

Õpilaste kaasamise üheks heaks näiteks on Lawrence Sheriff Kool Suurbritannias, kus 11-18 aastased õpilasesinduse liikmed on kaasatud õpetajate valimisprotsessi, sealhulgas ka tööintervjuudesse. Õpilased on väga läbinägelikud, analüüsivad ja kiired nägemaks seda, mida täiskasvanud unustavad või ei näe sootuks. Sageli lähtuvad õpilased sellest, mis tegelikult juhtub, mitte sellest, mida me tahaksime, et juhtuks (Kent, 2012). Mida rohkem on noortel võimalusi osalemiseks otsustusprotsessides, seda legitiimsemad on otsused ning noortel on neid lihtsam aktsepteerida isegi siis, kui nad isiklikult oleksid eelistanud mõnda teist lõppotsust (Metstak et al., 2012).

Koolikultuur ja selle mõju õpilasele

Noorte heaolu üheks oluliseks mõjutavaks teguriks on kool (Statistikaamet, 2008). Kooli ei tohiks näha vaid kui institutsiooni, mis annab õpilastele teatud teadmised ja oskused, vaid ka olulise sotsialiseerumise keskkonnana (Koliba, 2000). Koolis veedetud ajal on väga oluline mõju õpilase huvidele ja edasistele valikutele, sest kool saab pakkuda ideid ja võimalusi erinevateks tegevusteks ja suunata otsima täiendavaid võimalusi ka väljaspool

kooli. Tunnivälise tegevuse sihipärane korraldamine on õpilase arengu seisukohalt sama oluline kui koolitund (Kera, 2005).

Igal organisatsioonil on endale omane kultuur, mille üheks oluliseks komponendiks on koostöö. Kuna kool on koht, kust õpilane saab esimesed koostöökogemused, on saadud kogemused sõltuvad kõikide koolis töötavate inimeste hoiakutest, suhtumistest ja väärtushinnangutest, samuti võimest enda käitumisega õpilasi mõjutada (Torokoff, 2003). Laste heaolu eest on vastutavad eelkõige need inimesed, kes nendega igapäevaselt kokku puutuvad (Ahokas, 2010). Kooli koostöökultuuri saab vaadata mitmeastmeliselt - õpetajatevaheline koostöö ja õpilaste-õpetajate vaheline koostöö. Õpetajate omavahelisest koostööst on suuresti sõltuv kogu koostöökultuur koolis, kui selles on puudusi, võib see negatiivset mõju avaldada ka õpilaste ja õpetajate omavahelistele suhetele. Õppimise perioodil, mil noor inimene on väga vastuvõtlik, kujunevad välja tema põhilised väärtushinnangud (suhtumine õppimisse, aega, koostöösse) (Torokoff, 2003).

Koolikultuur on konkreetsetes koolis valitsevate väärtuste, normide, igapäevatavade ning organisatsioonilise korralduse kogum. Koolikultuur koosneb nii formaalsetest kui ka mitteformaalsetest normidest, käitumismudelitest ning väärtustest ja põhimõtetest, samuti ka õppetöö kvaliteedi kriteeriumitest (Ahokas, 2010). Koolikultuur tasandab individuaalsed iseärasused ja loob turvalisust (Praks, 1999).

Statistika näitab, et paljude õpilaste vastumeelsus koolis käia on põhjustatud õpetajate ja õpilaste omavahelistest pealiskaudsetest suhetest. Kuna õpilasi on palju, ei jõua õpetajad nendega piisavalt suhelda ega õpilaste probleemidesse süveneda (Statistikaamet, 2008). Koolielu on sageli väga pingeline ja õpetajad liialt hõivatud, et omavaheliste suhete tugevdamiseks koos aega veeta (Gold, 2006). Paljudes koolides valitsev kultuur õpetab õpilasi järgima ettekirjutatud reegleid, täitma norme ja konkureerima üksteisega, kujundades seeläbi õpilaste passivset rolli hariduses/haridusküsimustes. Selline suletud keskkond ei õpeta õpilastele demokraatlikes protsessides toimimist (Koliba, 2000).

Positiivne õhkkond ja hea koolikultuur, mille üheks oluliseks märksõnaks on koostöö, vähendavad õpilastes stressi ja leevendavad koolitööst tekkivat raskustunnet (Praks, 1999). Positiivse mõjuga koolikultuur on avatud ja interaktiivne ning selle loomisest saavad osa võtta kõik õpilased (Ahokas, 2010).

Ehkki koolikeskkonna avatus on riigiti erinev, peab enamik Euroopa riike oma haridusalastes õigusaktides ja muudes ametlikes dokumentides oluliseks edendada demokraatlikele väärtustele tuginevat koolikultuuri (Ahokas, 2010). Isiksuse arengu seisukohalt on väga oluline lasta õpilastel koolielu probleemidega ise tegeleda, mõistes

seeläbi ülesannete realiseerimise raskust ja tegelikke võimalusi enda soovideni jõudmiseks. Vastasel juhul, kui õpilastel ei võimaldata kaasa lüüa koolielu korraldamises, tekib võõrandumine koolist ning see võib omakorda kaasa tuua erinevaid käitumisprobleeme (Kera, 2005).

Toimiva õpilasesinduse olemasolu koolis on üheks võimaluseks, kuidas õpilasi kaasata kooli tegevustesse, kujundades seeläbi ühtse kooli tunnet ning arusaama, et kool pakub lisaks õppetundides osalemisele veel teisigi võimalusi (Antonis, 2010).

Õpilasesindus kui õpilaste kaasamise võimalus koolielu kujundamisse

Demokraatlikule koolile on iseloomulik see, et õpilased on osa asutuse struktuurist, neil on tähendusrikas ja võrdne roll kooli juhtimises. Millised iganes on kooljuhtide, õpetajate ja teiste koolis töötavate inimeste õigused ja volitused kooli puudutavates küsimustes, peaksid need olema õpilastega jagatud. Mil määral saavad aga õpilased läbimõeldult ja mõjuvalt osaleda kooli juhtimises ja enda haridust puudutavates küsimustes, sõltub teatud määral ka õpilaste vanusest (Sabia, 2012).

Õpilasmavalitsus ehk õpilaste omaalgatuslik tegevus saab alguse klassis (Kera, 2005) ning see on aktiivsete õpilaste võimalus, mitte kohustus (Jansen, 1999). Õpilaste omavalitsus oma algelisemal kujul esines juba Sparta sõjaväelises õppeasutuses, kus teistest eristuvaid õpilasi kaasati õpetajate abilistena mitmesuguste ülesannete täitmisel (Elango, 2001). Tänapäeval soovitakse erinevate õigusaktidega kõikides Euroopa maades ärgitada õpilasi enda huve esindama, kaitsma ja koolide otsustusorganite töös osalema (Ahokas, 2010).

Iga kooli õpilasesindus peaks sõnastama endale võimetekohase missiooni, et vastata küsimusele, kelle jaoks ning mille nimel kooli õpilasesindus tegutseb. Õpilasesinduse tegevuse alusdokumendiks on põhimäärus, milles määratakse esinduse tegevuse üldsätted, ülesanded, õigused ja kohustused, struktuur jms oluline (Nuut, 2008). Õpilasesindusest võib saada meeskond pärast seda, kui omavahel on räägitud selgeks ühised eesmärgid ja tegevused nendeni jõudmiseks (Jansen, 1999). Õpilasesindus peab omama enda eelarvet, olema iseseisev ning vaba teemade osas, mida soovitakse arutada ja muuta (Biermann, 2006).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) järgi saab Eestis jagada õpilasesinduse ülesanded kolme järgnevasse kategooriasse: arvamuse andmine (õpilasesindus annab arvamuse kooli õppekava, põhimääruse, kodukorra ja õpilaskodu kodukorra ning selle muudatuste kohta enne selle kehtestamist), esindajate valimine (õpilasesindus määrab õpilaste esindaja, keda kaasatakse õppenõukogu tegevusse ning esindaja põhikooli hoolekogu koosseisu) ja erinevate tegevustega seotud ülesanded (õpilasesindus esitab õpilaskonna poolt

koostatud õpilasesinduse põhimääruse direktorile kinnitamiseks, õpilasesindus osaleb kooli arengukava koostamises ja selle muudatuste ettevalmistamises).

Õpilasesinduse edukaks toimiseks on väga oluline juhtkonnapoolne toetus. Seoses juhtkonnaga võiksid õpilasesinduse eesmärgid olla järgmised: omavahelise infovahetuse edendamine, tähelepanu juhtimine õpilaste probleemidele ning neile lahenduste leidmine, õppetöö ja koolielu korraldamisele kaasaaitamine, õpilaste esindamine kooli õppenõukogu ja hoolekogu töös. Õpilasesinduse võimalused õpetajatega koostöö edendamisel on ühisarutelude läbiviimine kooli õppeprotsessi puudutavates küsimustes, õpilaste ja õpetajatevahelise info vahendamine ning õppenõukogu ja hoolekogu töös osalemine (Nuut, 2008).

Õpilaste esindamise efektiivsus erinevates riikides on väga erinev. Näiteks Taani õpilasesindajad kuuluvad kooli nõukogusse ja neilt küsitakse muuhulgas nõu kooli juhtimiseks asutuse eeskirjade sõnastamisel. Sellisel viisil on õpilaste kui huvirühmade arvamustega ametlikult arvestatud haridusasutuse paljudes küsimustes (Gretschel et.al., 2014).

Näidetena õpilasesinduse toimimisest Eesti põhikoolides võib välja tuua üldharidus- ja kutsekoolide kvaliteedijuhtimise juhtumiuuringute analüüsist selle, et ühe maapiirkonna põhikooli õpilasesinduse initsiatiivikus sõltub õpetajate sõnul sageli aastakäigust. Direktor on seisukohal, et õpilasesinduse töö võiks olla nähtavam ja järjepidevam. Ühe linna munitsipaalomandis oleva põhikooli õpilasesinduse võim koolis on direktori hinnangul piiratud ning juhtkonna tasemel ei peeta vajalikuks õpilasesindusega näiteks kooli põhikirja teemadel arutada (Türk et al., 2011).

Õpilasesinduse töös osalemine võib olla eelduseks läbilöögivõimeliste kodanike kujunemisele tulevikus. Koolil tuleb pingutada ja luua õpilastele sellised tingimused, et nad saaksid koolielu korraldamise osas kaasa rääkida, teostada ja vastutada (Kera, 2005). Kuna õpilasesinduse liikmed vahetuvad pidevalt, on vaja neid ka pidevalt koolitada (Antonis, 2010). Järjepidevuse katkemine on õpilasesinduste puhul väga tavaline, sest sageli juhivad selle tööd peamiselt lõpuklasside õpilased, kes ei ole kooli lõpetades nooremaid õpilasi välja õpetanud. Seega on oluline kaasata ja anda ka noorematele õpilastele tegutsemisvõimalused kohe siis, kui nad selleks huvi üles näitavad. Kui huvituvaid õpilasi õigel ajal ei rakendata, võivad nad hiljem selle vastu huvi kaotada (Jansen, 1999).

Noorte osaluse ning õpilas- ja üliõpilasesindustega seotud uurimused

2012. aastal avaldatud laste õiguste ja vanemluse monitooringu tulemused näitasid, et uurimuses osalenud 4.-12. kl õpilastest 96% on pigem nõus või täiesti nõus sellega, et noortel on oma arvamus ja seisukohad ning nendega on ka oluline arvestada. 72% vastanuist andis hinnangu, et noorte ärakuulamine on sama oluline kui täiskasvanutegi kuulamine. 69% vastanuist ei ole pigem või üldse nõus sellega, et noorte arvamust võib küsida, kuid sellega ei pea arvestama (Karu et al., 2012).

2014. aastal Lastekaitse Liidu poolt läbiviidud uurimuse „Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis“ tulemused näitasid, et uurimuses osalenud 7-26 aastatest noortest 55% hinnanguil ei küsi kool õpilastelt piisavalt arvamust koolielu korraldamise kohta (Lastekaitse Liit, 2014). Üldhariduskoolide direktoritega läbiviidud intervjuudest selgus, et kümnest direktorist mõned ei näe võimalust ega vajadustki ulatuslike demokratiseerimisprotsesside rakendamiseks koolielus (Heinla, 2008).

2004-2006. aastal läbiviidud uurimusest, kus uuriti õpetajate ja õpilaste otsustamisvõimalusi koolielus, selgus, et umbes kolmandik uurimuses osalenud õpetajatest küsivad ja arvestavad õpilaste ettepanekutega õppetöö sisu ja korralduse planeerimisel. Samuti lisasid nad, et see, kas õpilased ettepanekuid teevad, oleneb õpilaste eest ja huvist aine vastu. Samuti jäi kõlama arvamus, et õpilastel ei tohiks olla suuri õigusi õppeprogrammi muutmiseks (Unt, 2008).

Kui üldharidus- ja kutsekoolide uurimuses leidis iga kolmas õpilane, et tema arvamuste ja ettepanekutega kooli juhtkond ei arvesta, siis koolijuhtide hinnangud huvigruppide arvamuste ja ettepanekutega arvestamise osas olid kõrgemad (Türk et al., 2011). Ka varem läbiviidud üldhariduskoolide direktorite uurimus näitas, et enamik koolijuhte on ise väga rahul, kuidas nad on julgustanud ja olnud avatud õpilasesinduse tegevusele. Koolijuhid nägid õpilaste osaluses senisest veelgi laiemaid võimalusi, oodates oluliselt aktiivsemat sekkumist ka õppetöö sisu ja läbiviimisega seotud küsimustesse (Heinla, 2008). Õpetajate hinnangul on aga õpilasesindus huvitatud rohkem õppeväliste ürituste korraldamisest kui kaasarääkimisest õppeprotsessis (Unt, 2008).

Kolme Viljandi üldharidusgümnaasiumi õpilasesinduste liikmete uurimusest, millega uuriti liikmete teadmisi esinduse funktsioonist ja tegevuse eesmärkidest, ilmnas, et õpilasesinduse kõige olulisemateks ülesanneteks peavad selle liikmed ettepanekute tegemist koolielu parendamiseks ja sündmuste korraldamist (Kohjus, 2011). Nelja Tallinna üldhariduskooli 7.-12. klasside õpilasesindustesse kuuluvate õpilaste hinnanguil tegeleb esindus kõige enam sündmuste korraldamisega, seejärel õpilaste arvamuse edastamisega ning

õpikeskkonna ja koolielu korraldamise ning arendamisega. Tagaplaanile jäävad kõik ülejäänud olulised koolielu valdkonnad, mis puudutavad õpilasi (näiteks õpilaste huvide/õiguste kaitsmine) (Antonis, 2010).

Võib eeldada, et mida vanemad on õpilased, seda rohkem võimaldatakse neil oluliste teemade osas kaasa rääkida. Nägemaks, milline on olukord vanemate ehk üliõpilasesinduste liikmete kaasatuse osas ülikoolides ning kuidas näevad üliõpilased oma rolli ja takistusi efektiivseks tööks, esitatakse järgnevalt mõned välisriikide üliõpilaste seas läbiviidud uurimuste tulemused.

Välisriikide uurimuste tulemused näitavad, et Türgi ülikoolide üliõpilaste osaluse tase volituste andmisel tudengite esindajatele ehk üliõpilasesindustele on nende hinnangul suur, kuid tegelikkuses on esindustel väike mõju ülikoolide osakondi ja teaduskondi mõjutavate otsuste tegemisel (Gul, 2010). Türgi Marmara Ülikooli uurimusest ilmnes, et nii üliõpilasesindusse kuuluvad kui ka mitte kuuluvad tudengid leiavad, et neil pole mingisuguseid õigusi ülikooli juhtimisprotsessis osalemiseks. Väärrib märkimist, et esindustesse mitte kuuluvad tudengid ei maini esinduse liikmeid kui inimesi, kelle läbi saaksid nad enda hääle kuuldavaks teha. Esinduse liikmed tunnevad ennast üliõpilaste poolt volitatutena, kuid tudengid ei maini neid enda esindajatena (Dundar, 2013).

Ameerika Ühendriikide üliõpilasesinduste liikmete hinnanguil kirjeldab ideaalset esindust eelkõige selle selge eesmärk, seejärel teiste üliõpilaste kaasamine aktiivsesse ülikooli ellu ning erinevate õpilasi mõjutavate küsimustega tegelemine. Esinduse efektiivseks tööks peavad selle liikmed omama tegelikku tähendust ja sisu, mis tugineb arutelul/dialoogil, omama töö tegemiseks vajalikke ressursse ning kandma sobivat rolli määratlust (Miles, Miller, & Nadler, 2008).

Ühest Austraalia ülikooli uurimusest selgus, et üliõpilasesinduse liikmed on töötajate suhtumist neisse tajunud väga erinevalt. Selgelt joonistus välja 7 kategooriat: kaastöötaja või kolleeg, sidusrühm/huvirühm või klient, vajalik liige, enda huvidest lähtuv esindaja, potentsiaalne vastane, ebaküps osaleja, ebaoluline/üleliigne esindaja. Töötajate arusaamad (tegelikud või näilised) mõjutavad üliõpilasesindajate vajalikkuse ja olulisuse tunnet (Lizzio & Wilson, 2009).

Üliõpilasesindajad toovad esinduse töö efektiivsust vähendavate raskustena välja järgmised murekohad: rolli ebaselgus (ebaselged ootused rollile), osapooltevaheline rollikonflikt (ühelt poolt töötajate ja teiselt poolt üliõpilaste ootused), sisene rollikonflikt (segased, ebaselged sõnumid osakonnajuhatajalt), ülekoormus (tasakaal rolli nõudmiste ja

õppimisega seotud kohustuste vahel), rollikonflikt enda sees (mittenõustumine seisukohtadega, mida palutakse esindada) (Lizzio & Wilson, 2009). Türgi ülikooli üliõpilased peavad kõige olulisemateks probleemideks suhtlusbarjääri, juurdepääsu puudumist, bürokraatiat ja õpilaste osalemise süsteemi kitsaskohti (Dundar, 2013).

Kuna välismaal läbiviidud üliõpilasesinduste uurimused (Dundar, 2013; Gul, 2010) viitavad üliõpilaste vähesele võimalusele oluliste teemade osas kaasa rääkida, on alust arvata, et neist oluliselt nooremate põhikoolide õpilasesinduste liikmete kaasatus Eestis võib olla veelgi väiksem. Kaasatuse osas mängib olulist rolli ka õpilaste enda motivatsioon otsustusprotsessides osalemiseks.

Noortevaldkonnas tegutsevate organisatsioonide juhtide uurimus, mille eesmärgiks oli selgitada ja kirjeldada noorte kodanikuaktiivsust kujundavaid tegureid, näitas, et õpilasesinduse töös osalemise motivatsiooni hulgas võib eristada kahte liikumapanevat jõudu: soov midagi teha (õpilasesindus kui võimalus midagi ise ära teha, osaleda koolielus ja tahe muuta seda paremaks), noorte inimeste/õpilaste huvide ja vajaduste eest seismine (soov esindada noorte huve ühiskonnas, kohalikus omavalitsuses, koolis) (Taru, Kaikkonen, & Reiska, 2008).

Nelja Tallinna ülhariduskooli õpilasesinduste liikmete hinnanguil on esindusse kuulumine andnud neile nii organiseerimise kui ka meeskonnatöö kogemusi (Antonis, 2010). Austraalia ülikooli üliõpilasesindajaid motiveerivad võtma esindaja rolli mitmed aspektid, milleks on isiklik areng (oskuste õppimine, väljakutse, huvi), huvide kaitsmine (aidata parandada üliõpilaste olukorda, huvi õpilaste õiguste vastu), süsteemi mõistmine (tutvuda personaliga, näha kuidas ülikool töötab) ja vastutulek seda teha (Lizzio & Wilson, 2009).

Eesmärk ja uurimisküsimused

Kuna uurijale teadaolevalt on Eestis uuritud küll noorte hinnanguid osaluse ning kaasatuse kohta otsustusprotsessidesse laiemalt (Karu et al., 2012; Laste õigused..., 2011; Lastekaitse Liit, 2013, 2014), kuid ei ole sügavamalt tähelepanu pööranud õpilasesinduse kui õpilaste esindusorgani liikmete hinnangutele, on kaardistava uurimisstrateegiaga võimalik nähtust tundma õppida ja kirjeldada (Cohen, Manion, & Morrison, 2007). Seega on käesoleva uurimuse eesmärkide täitmiseks kasutatud kvantitatiivse uurimisviisi kaardistavat uurimisstrateegiat. Lisaks olukorra kaardistamisele jagatakse uuritavad kooli asukoha alusel rühmadesse ning teostatakse nendevahelisi võrdlusi.

Uurimuse eesmärgiks on anda ülevaade õpilasesinduste liikmete hinnangutest koolielu kujundamisele: millistesse tegevustesse nad on ja millistesse peaksid olema kaasatud (nende

ÕE liikmete hinnangute põhjal, kes tunnevad osalist, vähest või olematut kaasatust) ning kuidas erinevad linna ja maakonna õpilasesinduste liikmete hinnangud nende kaasatusele. Eesmärkideni jõudmiseks püstitati 3 uurimisküsimust.

Mitmed uurimustulemused näitavad, et õpilaste hinnanguil ei kaasata neid piisavalt koolielu korraldamisse (Karu et al., 2012; Laste õigused..., 2011; Lastekaitse Liit, 2014). Üldharidus- ja kutsekoolide uurimuses leidis iga kolmas õpilane, et tema arvamuste ja ettepanekutega kooli juhtkond ei arvesta (Türk et al., 2011). Lastekaitse Liidu uurimus näitas, et 65% vastanute hinnanguil ei ole õpilasesindus neilt küsinud arvamust koolielu korraldamise kohta (Lastekaitse Liit, 2014), mis võib viidata sellele, et ka õpilasesinduste liikmed pole piisavalt koolielu kujundamisse kaasatud. Kuna õpilasesindus on üks peamisi võimalusi õpilaste kaasamiseks koolielu kujundamisse, püstitatakse õpilasesinduste liikmete hinnangute teada saamiseks esimene uurimisküsimus:

1. Millistesse koolielu kujundavatesse tegevustesse kaasatakse õpilasesindust selle liikmete hinnangul?

Türk et al. (2011) üldharidus- ja kutsekoolide uurimuse tulemuste võrdlev analüüs kooli asukoha järgi näitas, et valdade ja suurte linnade (sh ka Tartu) õpilased on oma hinnangutes kooli avatusele ning huvigruppidega arvestamisele suhteliselt sarnased. Samas on leitud erinevusi maa- ja linnakoolide õpilaste hinnangutes olulistele koolikeskkonna aspektidele (Säre, 2011; Hobin et al., 2013). Näiteks ilmnis ühes uurimuses erinevus linna- ja maakoolide õpilaste hinnangutes koolis esineva vägivalda osas (Säre, 2011). Teisest uurimusest selgusid õpilaste erinevad hinnangud võimalustele füüsiliseks tegevuseks koolis (Hobin et al., 2013). Kuna ka nendes eespool mainitud teemadesse peaks saama panustada õpilasesinduste liikmed, võib eeldada, et mida rohkem õpilasesindused nende teemade parendamisse on kaasatud, seda positiivsemaid hinnanguid õpilased olukorrale koolis annavad. Võimaliku kaasatuse erinevuste väljaselgitamiseks linna ja maakonna koolides püstitatakse järgmine uurimisküsimus:

2. Millised on erinevused linna ja maakonna õpilasesinduste liikmete hinnangutes kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse?

Uurimuste tulemused on näidanud, et valdav osa lastest ja noortest on seisukohal, et koolielu korraldamise osas peab küsima ka nende arvamust (Karu et al., 2012; Lastekaitse Liit, 2014), seega püstitatakse õpilasesinduste liikmete hinnangute teada saamiseks kolmas uurimisküsimus:

3. Millistesse koolielu kujundavatesse tegevustesse peaksid endi hinnanguil olema kaasatud need õpilasesinduste liikmed, kes hindavad kaasatust olematuks, väheks või osaliseks?

Metoodika

Valim

Käesoleva uurimuse puhul on tegu kõikse valimiga, kuhu kuuluvad Tartu linna ja maakonna eestikeelsete ilma gümnaasiumiosata üldhariduslike põhikoolide õpilasesinduste 7.-9. klasside kõik liikmed. Uuritavate võimalikult sarnaste taustategurite tagamiseks on jäetud valimist välja venekeelsed ja hariduslike erivajadustega õpilaste koolid, samuti era- ning gümnaasiumiosaga koolid. Põhikoolide õpilasesindustesse kuuluvad sageli ka 5. ja 6. klasside õpilased, käesolevasse uurimusse on kaasatud vaid 3. kooliaste seetõttu, et nende puhul on tõenäolisem kauaaegsem kogemus esinduse töös osalmisel, samuti võib eeldada, et 3. kooliastme õpilane on juba teadlikum ja analüüsivam enda kaasatuse osas erinevatesse tegevustesse. Kuna gümnaasiumiosa võib oluliselt mõjutada õpilasesinduse ülesandeid ja rolli koolis, on jäetud valimist välja ka nende koolide 7.-9. klasside õpilasesinduste liikmed, kus õpivad ka 10.-12. klasside õpilased.

Nendele kriteeriumitele vastavaid koole on Tartus ja Tartumaal kokku 20, mis leiti Riigiportaali veebilehelt (20.12.2014 seisuga) Tartumaa haridusasutuste nimekirja ja kooli kodulehtedega tutvudes. Valimi ligikaudseks suuruseks hinnati 150 õpilast. Ankeedile vastas 99 õpilasesinduse liiget, vastanute taustaandmed on toodud välja tabelis 1.

Tabel 1. Uurimuses osalenud õpilasesinduste liikmete taustaandmed

	N	N	N	N	KOKKU N
Sugu	Tüdrukud	Poisid			
	78	21			99
Klass	7.kl	8.kl	9.kl		
	34	21	44		99
Kuulumine õpilasesindusse	Alla 1 aasta	1-2 aastat	Üle 2 aasta		
	34	38	27		99
Kooli asukoht	Tartu linn	Tartu maakond			
	78	21			99
Õpilaste arv koolis	Kuni 100	101-300	301-500	501 või enam	
	11	15	26	47	99

Mõõtevahend

Uurimuse eesmärgi täitmiseks kasutas töö autor andmekogumismeetodina ankeeti, mida peetakse sobivaimaks hinnangute teadasaamise viisiks (Cohen et al., 2007). Ankeet on koostatud töö autori poolt, võttes aluseks „Õpilasesinduse aabitsas“ (Nuut, 2008) esitatud õpilasesinduse põhimääruse näidise, milles esitatud õpilasesinduse ülesandeid ja õiguseid on osaliselt mainitud ka Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010).

Ankeedi koostamisel kohandati põhimääruses kajastatud õpilasesinduse ülesandeid ja õigusi vastavalt käesoleva uurimuse eesmärgile (leiti tegevused, millesse on võimalik hinnata koolisisest kaasatust, muudeti sõnastust 7.-9. klasside õpilastele kergemini arusaadavamaks ja ühtemoodi mõistetavaks, täpsustati ning kirjutati tegevusi laiemalt lahti). Uurimisinstrumendi valiidsuse tagamiseks viis töö autor läbi piloteerimise ühes Tartu linna põhikoolis, milles osales viis õpilasesinduse liiget 7.-9. klassidest. Seejärel andsid vastanud tagasisisidet küsimuste arusaadavuse, sõnastuse jms oluliste tähelepanekute kohta. Pärast pilootuurimusest saadud tagasisisidet lisati ankeedis hinnatavate tegevuste järele sulgudesse rohkem täpsustavaid märksõnasid, et tegevusi näidetega kergemini mõistetavaks muuta. Samuti sai arusaadavamalt ümber sõnastatud ankeedi kaks avatud küsimust.

5-pallisel Likert skaalal (ei ole kaasatud, vähesel määral on kaasatud, ei oska öelda, osaliselt on kaasatud, on kaasatud) põhinevad 12 küsimust, millega sooviti teada saada õpilasesinduste liikmete hinnanguid nende kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse (Cronbach'i Alfa 0,77), jagas töö autor tegevuste valdkondade järgi kolmeks järgmiseks teemaplokiks: tunnivälise tegevuse planeerimine, kooli juhtimine ja õppetöö korraldus, koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemine.

Iga tegevuse juures vastusevariandi „ei ole kaasatud“ puhul vastati ka 5-pallisel Likert skaalal lisaküsimusele, kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema kaasatud. Vastusevariantide „vähesel määral on kaasatud“ ja „osaliselt on kaasatud“ valimise korral vastati 3-pallisel Likert skaalal lisaküsimusele, kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema senisest rohkem kaasatud. Samuti sisaldas ankeet kahte avatud küsimust, mille puhul oli võimalik lisaks ankeedis mainitud tegevustele lisada veel tegevusi, millesse õpilasesindus on koolis kaasatud ning tegevusi, millesse õpilasesinduste liikmete arvates nad peaksid, kuid pole kaasatud. Ankeedi lõpuosas esitati 5 küsimust vastaja taustaandmete kohta.

Ankeet on esitatud töö lisas (lisa 1). Koolidele saadetud internetipõhine ankeet asub veebiaadressil www.lasambelles.net/kysimustik.

Uurimuse protseduur

Pärast detsembrikuus 2014 uurimisinstrumendi koostamist ning selle valiidsuse tagamiseks piloteerimise läbiviimist viidi ankeeti sisse mõningaid muudatusi. 2015. aasta jaanuaris tegeles töö autor kokkulepete sõlmimise, ankeetide saatmise ning andmete kogumisega.

Ankeedi veebiaadress saadeti koolide huvijuhtidele, nelja kooli puhul huvijuhi puudumisel õppealajuhatajatele personaalselt e-maili teel, milles pakuti välja võimalust ankeetide täitmiseks ka paberkandjal. Ükski kontaktisik ei avaldanud soovi ankeetide täitmiseks paberkandjal.

Esmase e-maili teel saadetud kaastekstiga tutvustas uurimuse autor ennast, uurimuse läbiviimise eesmärki, olulisust ja valimit, samuti kinnitati kõikide vastajate anonüümseks jäämist. Sarnane informatsioon lisati ka ankeedi sissejuhatavasse osasse, lisaks anti teada võimalikust ajakulust ankeedi täitmiseks. Koolide kontaktisikuid informeeriti võimalusest saada enda kooli soovi korral ülevaade uurimuse tulemustest. Ankeedid paluti täita nädala aja jooksul ning võimalusel paluti koolide kontaktisikutel organiseerida nende täitmine üheaegselt arvutiklassis (õpilasesinduse koosoleku vms sobival ajal, et tagada vastanute võimalikult suur arv). Pärast nädala möödumist võeti koolide kontaktisikutega e-maili teel taas ühendust, et tänada juba vastanud ning paluda seda teha ka teistel järgneva viie päeva jooksul.

Pärast ankeetide täitmise tähtaja möödumist eksporditi saadud andmed veebirakenduse andmebaasist *Microsoft Excel*’i tabelisse, viies andmed analüüsimiseks sobivale kujule. Andmetöötluseks kasutati *Microsoft Excel* ja *IBM SPSS Statistics 22* programme. Esmalt analüüsiti andmeid kirjeldava statistika abil, leiti protsendid, mediaanid, miinimumid ja maksimumid. Ankeedi reliaabluse hindamiseks leiti Cronbach’i Alfa. Küsimuste plokkide kirjeldamiseks leiti plokkide alla kuuluvate üksikväärdete koondtunnustena mediaanid. Tunnuste keskväärtuste statistiliselt olulise erinevuse kontrollimiseks kasutati Friedman’i testi ja erinevuse usalduse hindamiseks Wilcoxon’i märgitesti. Kahe sõltumatu valimi tunnuste keskväärtuste erinevuse kontrollimiseks kasutati Mann-Whitney U-testi. Kahe avatud küsimuse vastused kanti programmi *Microsoft Word*, kus koondati samasisulised vastused kokku.

Tulemused

Õpilasesinduste liikmete kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse

Õpilasesinduste liikmetel paluti hinnata nende kaasatust koolielu kujundavatesse tegevustesse. Tegevused jaotati teemade järgi kolme plokki, mille miinimumid, maksimumid ja mediaanid on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. *Õpilasesinduste liikmete hinnangud kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse teemaplokkide kaupa*

Teemaplokk	Min	Max	Mediaan
Tunnivälise tegevuse planeerimine	1	5	4,5
Koolielu probleemide/küsimustega tegelemine	1	5	4
Kooli juhtimine ja õppetöö korraldus	1	5	2,5

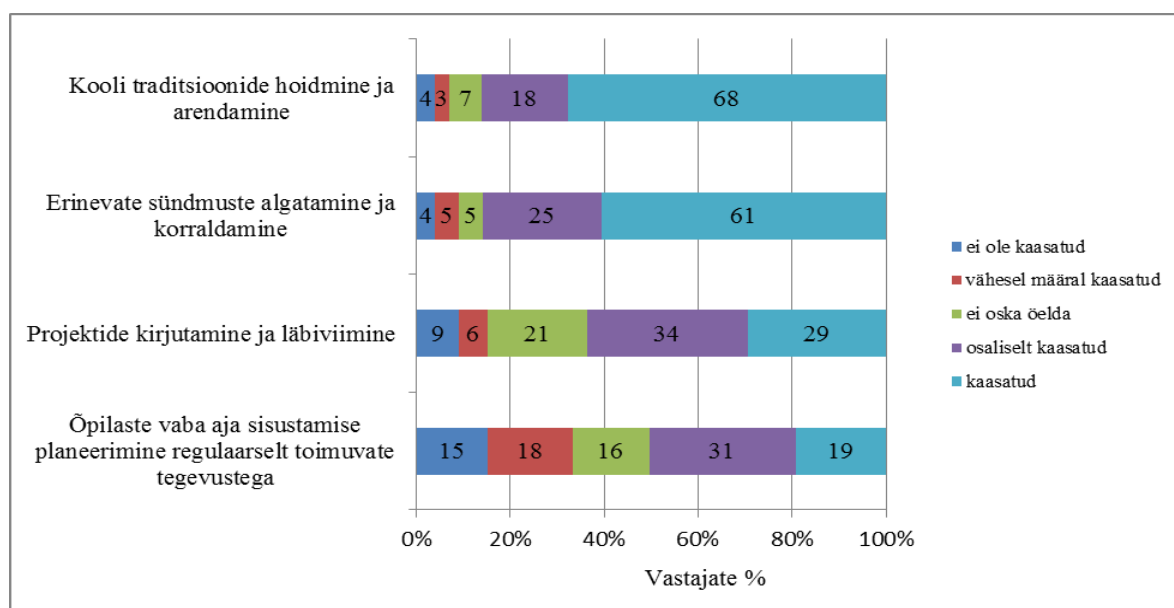
Õpilasesinduste liikmete hinnangute põhjal leidus statistiliselt oluline erinevus nende kaasatuse vahel tunnivälise tegevuse planeerimisse, kooli juhtimisse/õppetöö korraldamisse ja koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse (Friedmani testiga $p < 0,01$).

Õpilased hindasid enda kaasatust kõrgemalt tunnivälise tegevuse planeerimisse võrreldes kooli juhtimise/õppetöö korraldamisega (Wilcoxon'i märgitestiga $Z = -7,398$; $p < 0,01$) ja koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisega ($Z = -2,898$; $p < 0,01$). Statistiliselt oluline erinevus ilmnes ka koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemise ja kooli juhtimise/õppetöö korralduse vahel, olles endi hinnangul suuremal määral kaasatud neist esimesse ($Z = -6,638$; $p < 0,01$). Seega võib õpilasesinduste liikmete hinnangute põhjal järjestada nende kaasatuse koolielu kujundavatesse tegevustesse järgmiselt: tunnivälise tegevuse planeerimine, koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemine, kooli juhtimine ja õppetöö korraldus.

Kuna kõikide teemaplokkide vahel ilmnes statistiliselt oluline erinevus, leiti, et ka üksikvähited võivad olla väga kõnekad andmaks hea ülevaate õpilasesinduste liikmete kaasatusest konkreetsematesse tegevustesse. Seetõttu viidi analüüs läbi ka üksikvähidete kaupa. Õpilasesinduste liikmete hinnangud nende kaasatusele tunnivälise tegevuse planeerimise alla kuuluvate ükistegevuste kaupa on välja toodud joonisel 1 ning kirjeldav statistika tabelis 3.

Tabel 3. Kaasatus tunnivälise tegevuse planeerimisse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Tegevus	Min	Max	Mediaan
Kooli traditsioonide hoidmine ja arendamine	1	5	5
Erinevate sündmuste algatamine ja korraldamine	1	5	5
Projektide kirjutamine ja läbiviimine	1	5	4
Õpilaste vaba aja sisustamise planeerimine regulaarselt toimuvate tegevustega	1	5	4

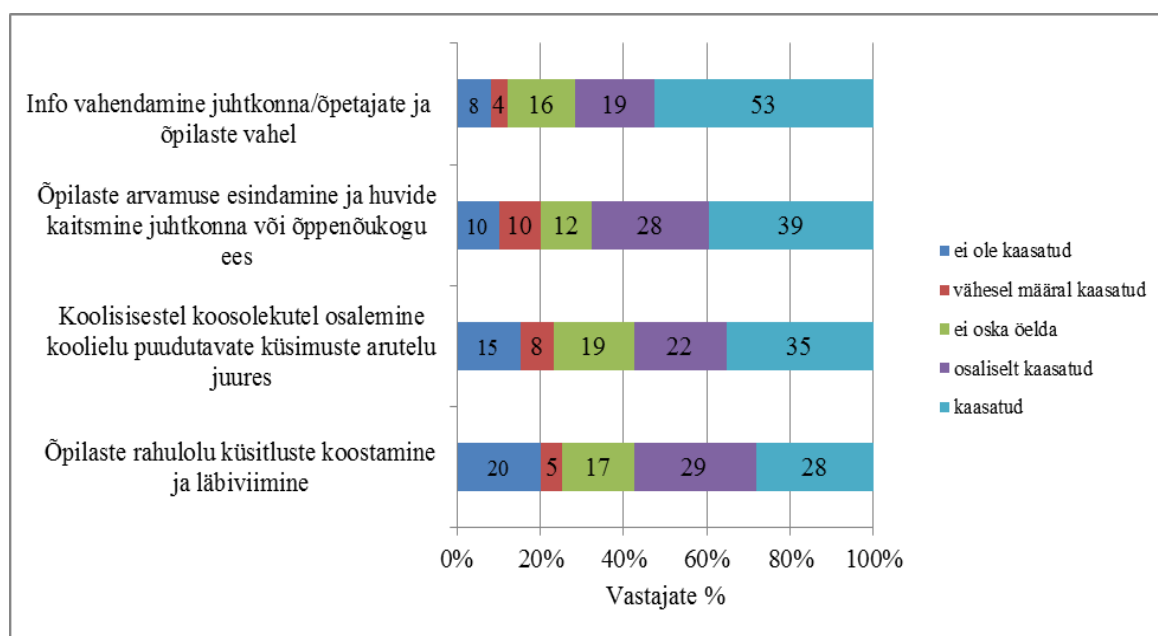
Joonis 1. Kaasatus tunnivälise tegevuse planeerimisse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Kooli traditsioonide hoidmise/arendamise ja sündmuste algatamise/korraldamise vahel ei ilmnenud statistiliselt olulist erinevust (Wilcoxon'i märgitestiga $p > 0,05$). Kõikide teiste sellesse teemaplokki kuuluvate tunnuste vahel aga esines statistiliselt oluline erinevus (kõikidel juhtudel $p < 0,01$).

Hinnangud koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemise ploki alla kuuluvatesse üksiktegevustesse kaasatusele on välja toodud joonisel 2, kirjeldav statistika tabelis 4.

Tabel 4. Kaasatus koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Tegevus	Min	Max	Mediaan
Info vahendamine juhtkonna/õpetajate ja õpilaste vahel	1	5	5
Õpilaste arvamuse esindamine ja huvide kaitsmine juhtkonna või õppenõukogu ees	1	5	4
Koolisisestel koosolekutel osalemine koolielu puudutavate küsimuste arutelu juures	1	5	4
Õpilaste rahulolu küsitluste koostamine ja läbiviimine	1	5	4

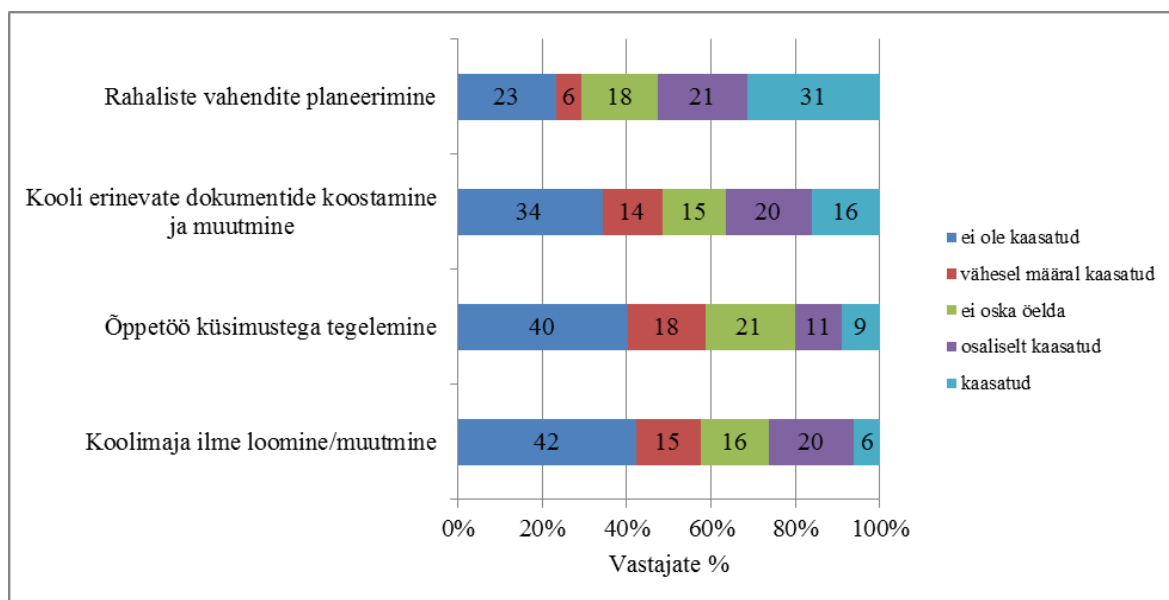
Joonis 2. Kaasatus koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisega seotud teemaplokis esines statistiliselt oluline erinevus järgmistesse tegevustesse kaasatuse vahel: info vahendamine ja õpilaste rahulolu küsitluste koostamine/läbiviimine ($Z=-3,987$; $p<0,01$), info vahendamine ning koolisisestel koosolekutel osalemine ($Z=-2,929$; $p<0,01$), õpilaste rahulolu küsitluste koostamine/läbiviimine ja õpilaste arvamuse esindamine/huvide kaitsmine ($Z=-2,366$; $p<0,05$). Ülejäänud tegevuste vahel statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud ($p>0,05$).

Õpilasesinduste liikmete hinnangud nende kaasatusele kooli juhtimise ja õppetöö korralduse alla kuuluvate ükistegevuste kaupa on välja toodud joonisel 3, kirjeldav statistika tabelis 5.

Tabel 5. Kaasatus kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Tegevus	Min	Max	Mediaan
Rahaliste vahendite planeerimine	1	5	4
Kooli erinevate dokumentide koostamine ja muutmine	1	5	3
Õppetöö küsimustega tegelemine	1	5	2
Koolimaja ilme loomine/muutmine	1	5	2

Joonis 3. Kaasatus kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse õpilasesinduste liikmete hinnangul

Kooli juhtimise ja õppetöö korralduse alla kuuluvate tegevuste omavahelisel võrdlemisel ei esinenud statistiliselt olulist erinevust kaasatuse osas koolimaja ilme loomise/muutmise ja õppetöö küsimustega tegelemise vahel ($p > 0,05$), kõikide teiste tunnuste omavahelisel võrdlemisel aga esines statistiliselt oluline erinevus (kolmel juhul $p < 0,01$, kahel juhul $p < 0,05$).

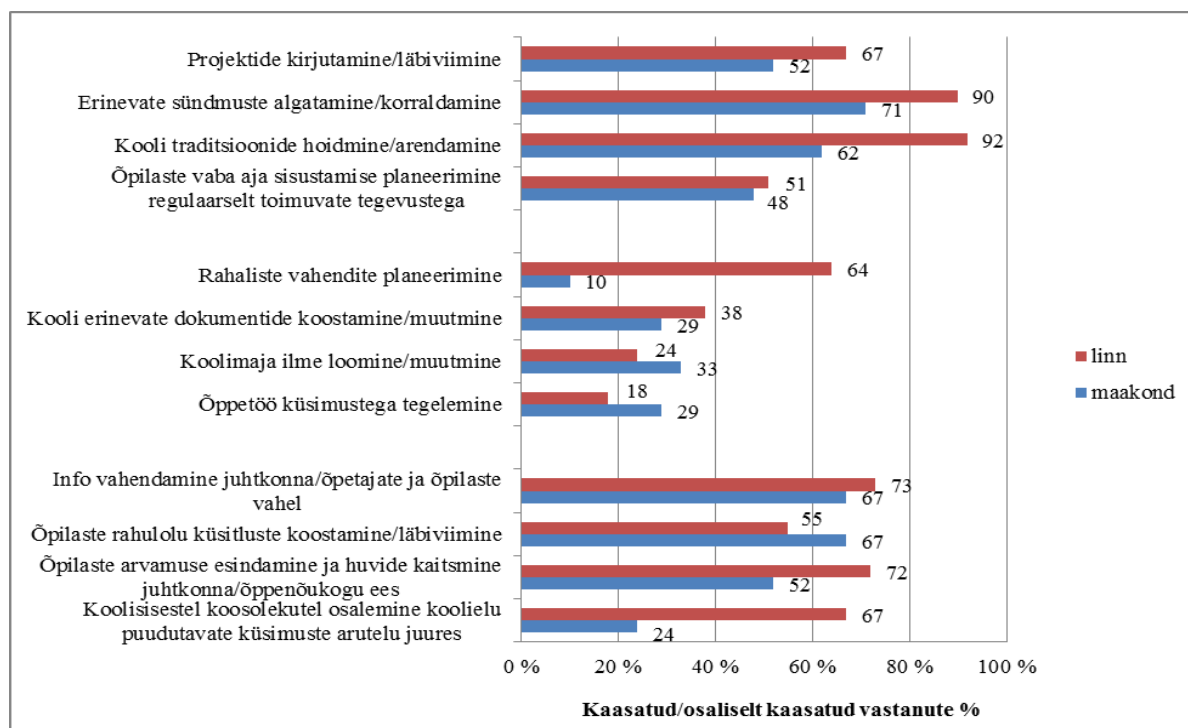
Avatud küsimusega sooviti teada saada tegevuste kohta, mida ankeedis mainitud ei olnud, kuid millesse õpilasesinduste liikmete hinnangul on nad koolis kaasatud. Kaks vastanut märkis, et õpilasesindus on kaasatud erinevate sündmuste korraldamisse, kolm vastanut täpsustasid sündmuseid, mida õpilasesindus korraldab (kallipäevad, stiilipäevad, sõbranädal,

jõululaat, sõbra- ja jõulupostkastide väljapanek, lemmiktoidu valimine). Neljal korral toodi välja helkurite kontrollimist, ühel korral kaasatust kooli kodukorra hoidmisse ning kolmel korral vahetundidel korra hoidmist õpetajate abistamiseks.

Õpilasesinduste liikmete kaasatuse erinevused Tartu linna ja maakonna koolides

Tartu linna ja ülejäänud valimisse kuuluvate maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangute võrdlemiseks viidi läbi Mann-Whitney U-test, mille tulemusel ilmnas, et võrreldes omavahel kolme plokki koondtunnustena mediaane, esineb statistiliselt oluline erinevus vaid kaasatuse vahel tunnivälisesse tegevusse ($U=468,0$; $p<0,01$). Sellesse kaasatust hindasid kõrgemalt Tartu linna koolide õpilasesinduste liikmed (keskmised astakud vastavalt Tartu linna õpilaste hinnangute põhjal 54,50 ja Taru maakonna õpilaste hinnangute põhjal 33,29). Koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemise ja kooli juhtimise/õppetöö korralduse osas olulisi statistilisi erinevusi ei ilmnunud (mõlemal juhul $p>0,05$).

Lisaks üldisemate tulemuste võrdlemisele teemaplokkide kaupa on parema ülevaate saamiseks oluline anda ülevaade linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete kaasatusest ka üksitegevuste kaupa. Seega on Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangud, kes hindasid tegevustesse kaasatust täielikuks või osaliseks, toodud kõikide plokkide alla kuuluvate üksitegevuste kaupa välja joonisel 4.

Joonis 4. Kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangul (kes hindasid tegevusse kaasatust osaliseks/täielikuks)

Võrreldes Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete kaasatust koolielu kujundavatesse tegevustesse, ilmnes statistiliselt oluline erinevus järgmiste üksiktegevuste puhul (alustades suurimast erinevusest): rahaliste vahendite planeerimine ($U=233,5$; $p<0,01$), erinevate sündmuste algatamine ja korraldamine ($U=429,5$; $p<0,01$), koolisisestel koosolekutel osalemine koolielu puudutavate küsimuste arutelu juures ($U=438,0$; $p<0,01$), kooli traditsioonide hoidmine ja arendamine ($U=463,5$; $p<0,01$), projektide kirjutamine ja läbiviimine ($U=562,0$; $p<0,05$). Kõikidesse eelpool mainitud tegevustesse kaasatust hindasid Tartu linna koolide õpilasesinduste liikmed kõrgemalt. Statistiliselt olulist erinevust ei esinenud ülejäänud 7 üksiktegevuse puhul (kõikidel juhtudel $p > 0,05$).

Tegevused, millesse õpilasesinduse liikmed peaksid olema kaasatud

Ankeedis esitatud 12 tegevuse juures hindasid õpilasesinduste liikmed nendesse kaasatust, iga tegevuse juures vastati lisaküsimusele vastusevariantide „ei ole kaasatud“, „vähesel määral on kaasatud“ ja „osaliselt on kaasatud“ valikute korral. Neist kahe viimase valimisel vastati lisaküsimusele „Kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema senisest rohkem kaasatud“ ning „ei ole kaasatud“ korral lisaküsimusele „Kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema kaasatud“. Tabelisse 5 on koondatud mõlema lisaküsimuse tulemused.

Tegevused, millesse kaasatust on hinnanud uurimuses osalenutest üle 50% ehk vähemalt 50 õpilasesinduse liiget olematuks, väheeks või osaliseks ning seetõttu on vastanud ka antud tegevuse juures esitatud lisaküsimusele, on järgmised: õpilaste vaba aja sisustamise planeerimine regulaarselt toimuvate tegevustega, õppetöö küsimustega tegelemine, koolimaja ilme loomine/muutmine, dokumentide koostamine/muutmine, õpilaste rahulolu küsitluste koostamine/läbiviimine. Viimase puhul on lisaküsimusele vastanuist 71% (37 vastanut 52-st) arvamusel, et õpilasesindus peaks sellesse olema osaliselt, täielikult või senisest rohkem kaasatud. Koolimaja ilme loomisse/muutmisse peab täielikku, osalist, senisest rohkem kaasatust oluliseks 53% (39 vastanut 73-st), õppetöö küsimustega tegelemisse 51% (35 õpilasesinduse liiget 69-st) ja õpilaste vaba aja sisustamise planeerimisse regulaarselt toimuvate tegevustega 49% (31 vastanut 63-st) lisaküsimusele vastanuist. Kooli dokumentide koostamise/muutmisse peab kaasatust oluliseks 34% (22 vastanut 64-st) õpilasesinduse liikmetest, kes on sellesse tegevusse kaasatust hinnanud olematuks, väheeks või osaliseks.

Tabel 5. *Koolielu kujundavad tegevused, millesse õpilasesindus peaks olema/osaliselt olema/senisest rohkem olema kaasatud selle liikmete hinnangul*

Tegevused	Ei peaks/ vähesel määral	Ei oska õelda	Peaks olema/ osaliselt/ senisest rohkem	Kokku
	N	N	N	N
Õpilaste vaba aja sisustamise planeerimine regulaarselt toimuvate tegevustega	15	17	31	63
Kooli traditsioonide hoidmine ja arendamine	7	6	12	25
Erinevate sündmuste algatamine ja korraldamine	7	10	16	33
Projektide kirjutamine ja läbiviimine	8	15	25	48
Õppetöö küsimustega tegelemine	27	7	35	69
Koolimaja ilme loomine/muutmine	24	10	39	73
Kooli erinevate dokumentide koostamine ja muutmine	22	20	22	64
Rahaliste vahendite planeerimine	15	14	20	49
Koolisisestel koosolekutel osalemine koolielu puudutavate küsimuste arutelu juures	13	12	20	45
Õpilaste arvamuse esindamine ja huvide kaitsmine juhtkonna või õppenõukogu ees	3	14	30	47
Õpilaste rahulolu küsitluste koostamine ja läbiviimine	5	10	37	52
Info vahendamine juhtkonna/õpetajate ja õpilaste vahel	2	11	18	31

Tabelis on toodud nende õpilasesinduste liikmete hinnangud, kes hindasid antud tegevusse kaasatust olematuks, väheeks või osaliseks ja seetõttu vastasid lisaküsimusele, kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema kaasatud/senisest rohkem kaasatud

Avatud küsimusega sooviti teada saada ankeedis nimetamata tegevusi, millesse õpilasesinduse liikmed peaksid, kuid pole enda hinnangul kaasatud. Ühel korral toodi välja järgmised tegevused: teemapäevade, klassiöö korraldamine koolimajas ning ekskursioonide sihtpunktide valimine klassidele. Samuti kirjutas üks vastanuist, et õpilasesindus on kaasatud kõikide oluliste sündmuste korraldamisse ning ollakse rahul praeguse olukorraga.

Arutelu

Käesolevas uurimuses püstitati kolm uurimisküsimust. Neist esimesega sooviti teada saada koolielu kujundavaid tegevusi, millesse õpilasesinduse liikmed on endi hinnangul kaasatud. Antud uurimuse tulemused näitavad, et õpilasesinduse liikmed hindavad enda kaasatust kõige kõrgemalt tunnivälise tegevuse planeerimisse, seejärel koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse ja kõige madalamalt kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse.

Võrreldes varem läbiviidud uurimustega (Karu et al., 2012; Laste õigused nende..., 2011; Lastekaitse Liit, 2014), mille tulemused on näidanud õpilaste ebapiisavat kaasatust koolielu korraldamisse, on käesoleva uurimuse tulemused kaasatuse osas tunnivälise tegevuse planeerimisse ning koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse suhteliselt kõrged (plokkide mediaanid 5-pallisel Likert skaalal vastavalt 4,5 ja 4). Hinnangute üheks erinevust tekitavaks teguriks võib olla see, et käesoleva töö valimiks on vaid õpilasesinduste liikmed. Varasematesse uurimustesse (Karu et al., 2012; Laste õigused nende..., 2011; Lastekaitse Liit, 2014) on kaasatud nii õpilasesindustesse kuuluvaid kui ka mittekuuluvaid noori. Kuna õpilasesinduse puhul on tegu õpilaste esindusorganiga, on iseenesest ka mõistetav, et nad on koolielu kujundamisse rohkem kaasatud kui õpilasesindustesse mittekuuluvad õpilased.

Antud uurimuses anti madalamad hinnangud kaasatusele kooli juhtimisse ja õppetöö korraldamisse (mediaan 2,5), mis on sarnane Türk et al. (2011) läbiviidud uurimusele, kus iga kolmas õpilane üldharidus- ja kutsekoolidest leidis, et tema arvamuste ja ettepanekutega kooli juhtkond ei arvesta. Kuna kooli juhtimise ja õppetöö korralduse plokki alla kuuluvad tegevused on kõige otsesemalt seotud kooli juhtkonna ülesannetega, võivad need tulemused näidata kõige paremini õpilasesinduste otsest kaasamist kooli juhtkonna poolt. Kuna üldhariduskoolide direktorite uurimusest selgus, et koolijuhid ootavad õpilastelt oluliselt aktiivsemat sekkumist õppetöö sisu ja läbiviimisega seotud küsimustesse (Heinla, 2008), võib õpilasesinduste liikmete kaasatus sõltuda suurel määral ka nende endi initsiatiivist.

Avatud küsimusele, millega sooviti teada saada tegevuste kohta, mida ankeedis eelpool mainitud ei olnud, kuid millesse õpilasesinduse liikmed endi hinnangul on veel kaasatud, vastas vaid suhteliselt väike osa küsitletuist. Vähene vastajate arv võis tuleneda sellest, et õpilastel on oluliselt raskem tegevusi meenutada/analüüsida, kui hinnata kaasatust etteantud tegevustesse. Mitmel korral nimetati avatud küsimuses õpilasesinduse korraldatavaid sündmusi, kuid tegelikult oli seda juba eespool ankeedis küsitud tegevuse „erinevate

sündmuste algatamine ja korraldamine“ all. See võib viidata asjaolule, et vastajatel oli keeruline hinnata, milliseid konkreetsemaid tegevusi nende üldisemate tegevuste all silmas peeti.

Teise uurimisküsimusega sooviti leida võimalikke erinevusi Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangutes nende kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse. Kahe rühma hinnangute võrdlemisel ilmnas statistiliselt oluline erinevus kaasatuse osas tunnivälisesse tegevusse, millele andsid kõrgema hinnangu Tartu linna koolide õpilasesinduste liikmed. Koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemise ja kooli juhtimise/õppetöö korralduse osas statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnunud.

Kahe viimase osas on tulemused sarnased Türk et al. (2011) uurimuse võrdlevale analüüsile kooli asukoha järgi, milles ilmnas üksmeel suurte linnade (sh ka Tartu) ja valdade õpilaste hinnangutes kooli avatusele ning huvigruppidega arvestamisele. Kuna antud tulemused 2. uurimisküsimusele ei pruugi olla tingitud ainult kooli asukohast, vaid ka teistest olulistest taustateguritest (vt töö piirangud), ei ole siinkohal võimalik tulemusi võrrelda teiste maa- ja linnakoole võrdlevate uurimustega, samuti teha mingisuguseid järeldusi õpilasesinduste kaasatuse kohta koolide asukohast sõltuvalt.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada saada õpilasesinduste liikmete hinnanguid koolielu kujundavatele tegevustele, millesse nad peaksid olema kaasatud. Antud uurimisküsimusele koguti andmeid vaid nendelt õpilasesinduste liikmetelt, kes hindasid antud tegevusse kaasatust olematuks, väheeks või osaliseks. Kaheteistkümnest tegevusest viie puhul andis üle 50% uurimuses osalenuist hinnangu, et õpilasesinduse kaasatus sellesse tegevusse on olematu, väheene või osaline. Seetõttu püstitati vastamiseks lisaküsimus, kas õpilasesindus peaks sellesse tegevusse olema kaasatud/senisest rohkem kaasatud. Lisaküsimuste vastusevariantide (”peaks olema”, ”osaliselt olema”, ”senisest rohkem olema”) valinute protsendid eespool mainitud tegevustele on järgmised: õpilaste rahulolu küsitluste koostamine ja läbiviimine – 71%, koolimaja ilme loomine/muutmine - 53%, õppetöö küsimustega tegelemine - 51%, õpilaste vaba aja sisustamise planeerimisse regulaarselt toimivate tegevustega - 49%, kooli dokumentide koostamine/muutmine - 34%.

Võrreldes tulemusi varem läbiviidud uurimustega (Karu et al., 2012; Lastekaitse Liit, 2013), millest ilmnas valdava osa noorte seisukoht, et koolielu korraldamise osas peab küsima ka nende arvamust, on käesoleva uurimuse tulemused tagasihoidlikumad. Siinkohal võis antud töö tulemusi mõjutada ka see, et lisaküsimusi ei küsitud kõikidelt uurimuses osalenutelt, vaid ainult nendelt, kes hindasid antud tegevusse kaasatust olematuks, väheeks või osaliseks. Kui varem läbiviidud uurimusest (Unt, 2008) selgus, et õpetajate hinnangul on õpilasesindus

huvitatud rohkem sündmuste korraldamisest kui kaasaraäkimisest õppeprotsessis, siis antud uurimuses andis 51% vastanuist hinnangu, et õpilasesindus peaks osaliselt, täielikult või senisest rohkem olema kaasatud õppetöö küsimustega tegelemisse. Laiemaid järeldusi sellest teha pole aga võimalik, sest antud küsimusele ei saanud vastata kõik uurimuses osalenud (vt töö piirangud).

Samas oli kõikidel võimalus vastata avatud küsimusele, millega sooviti teada saada tegevusi, millesse õpilasesinduse liikmed peaksid, kuid pole enda hinnangul kaasatud. Ka sellele küsimusele vastati vaid mõnel üksikul juhul. Siinkohal võis teha vastamise keeruliseks asjaolu, et kui noored pole tegevusse kaasatud, on neil tegevusi ka keerulisem märgata või neisse kaasatuse olulisust hinnata.

Rakendatavus

Töö autorile teadaolevalt on Eestis uuritud õpilasesinduste liikmete teadmisi esinduse funktsioonist ja tegevuse eesmärkidest (Kohjus, 2011) ning arvamusi õpilasesinduse kui sotsialiseerumissubjektide kohta (Antonis, 2010), kuid pole laiemat tähelepanu pööranud õpilasesinduste liikmete hinnangutele koolielu kujundavatesse tegevustesse kaasatuse kohta. Seega annab käesolev magistritöö Tartu linna ja maakonna näitel õpilasesinduste liikmete hinnangutest esmase ülevaate. Laiemate üldistuste tegemiseks soovitab töö autor kaasata järgnevatesse uurimustesse õpilasesinduste liikmeid üle Eesti, põhikoolide õpilasesinduste uurimuste puhul ka nooremaid kui 7.kl õpilasi.

Kuna kooli huvitegevuse ja õpilasesinduse töö koordineerijateks on enamjaolt koolide huvijuhid, soovitab töö autor antud uurimuse tulemustega esmalt tutvuda just neil.

1. uurimisküsimuse tulemused, mis näitavad hinnanguid kaasatusele, võivad olla abiks analüüsima õpilasesinduse kaasatust konkreetses koolis. Samuti võivad uurimuse tulemused anda mõtteid uuteks kaasamise võimalusteks (näiteks kui antud uurimuse tulemused tegevusse kaasatusele on suhteliselt kõrged, kuid konkreetses koolis madalad).

Samuti on oluline tutvuda 3. uurimisküsimuse tulemustega tegevuste osas, millesse õpilasesindus peaks olema endi hinnanguil kaasatud. Võib eeldada, et mida kõrgemaid hinnanguid on andnud õpilasesinduste liikmed tegevustele, millesse nad peaksid olema kaasatud, seda suurem on nende valmisolek antud tegevustes osalemiseks. Töö autor soovitab kooli huvijuhtidel kaasata tulemuste läbivaatamisse ja enda kooli põhjal analüüsi tegemisse ka kooli õpilasesinduse kõiki liikmeid, et arutada konkreetse kooli iseärasusi arvestades õpilasesinduste liikmete laiemate kaasamise võimaluste üle.

Kuna käesoleva uurimuse tulemustest selgus, et õpilasesinduste liikmed hindavad enda kaasatust kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse suhteliselt madalalt, soovitab töö autor sellega seonduvad teemad viia arutamiseks ka juhtkonna tasandile. Koolid peaksid olema valmis üle vaatama reguleerivaid dokumente ja nägema senisest rohkem võimalusi õpilasesinduse kaasamiseks.

Kuna õpilasesinduste liikmete hinnangud tegevustele, millesse nad peaksid olema kaasatud, ei ole ülemäära kõrged, soovitab töö autor õpilasesinduste liikmete motiveerituse tõstmiseks leida võimalusi liikmete tunnustamiseks ja koolitamiseks. Samuti on asjakohased koolitused vajalikud õpilasesinduse töö efektiivsuse ja järjepidevuse tagamiseks.

Piirangud

Käesolevas töös leidub mitmeid piiranguid. Töö üheks piiranguks on 2. uurimisküsimus, kus võrreldakse Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnanguid nende kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse. Saadud tulemustele tuginedes ei ole alust kindlalt väita, et erinevused on ainult koolide asukohast (linn või maakond) tingitud, sest võrreldavad rühmad erinesid teineteisest ka teiste taustategurite poolest (sugu, vanus, koolide suurus, õpilasesinduses osalemise aeg). Edaspidistes uurimustes, viies läbi rühmadevahelisi võrdlusi, on eelnevalt oluline kontrollida, kas rühmade vahel esineb ka teiste taustategurite osas olulisi erinevusi.

Töö piiranguks on ka 3. uurimisküsimusele, millistesse koolielu kujundavatesse tegevustesse peaksid õpilasesinduste liikmed olema kaasatud, hinnangute saamise viis. Antud küsimusele vastasid vaid need õpilasesinduste liikmed, kes hindasid antud tegevusse kaasatust olematuks, väheks või osaliseks. Samas ei pruugi tegevusse kaasatus tähendada seda, et ka õpilane ise kaasatust oluliseks peab. Ka õpilasesinduse liige, kes ei oska hinnata tegevusse kaasatust, võib omada arvamust selle kohta, kas nad peaksid sellesse tegevusse olema kaasatud või mitte. Seetõttu saab käesoleva töö 3. uurimisküsimuse juures rääkida vaid nende õpilaste hinnangutest, kes hindasid tegevusse kaasatust olematuks, väheks või osaliseks. Järgmistes uurimustes soovitab töö autor parema ülevaate saamiseks esitada vastav küsimus kõikidele valimisse kuuluvatele õpilasesinduste liikmetele.

Töö piiranguks võib pidada ka seda, et ei kogutud infot selle kohta, kui palju õpilasesinduse liikmeid igast koolist uurimuses osales. Ühe kooli suurem esindatus võib aga hakata tulemusi mõjutama, kuid praeguse uurimuse puhul selle kohta (kas see nii on või mitte) info puudub. Järgnevates uurimustes sarnase piirangu vältimiseks soovitab töö autor kaasata igast koolist võrdne arv vastajaid.

Uurimisinstrumenti koostamisel tugines töö autor „Õpilasesinduse aabitsas“ (Nuut, 2008) esitatud õpilasesinduse põhimääruse näidises kajastatud õigustele ja ülesannetele, kuid teemaplokid andmeanalüüsiks tekitas neist töö autor ise. Kuna usaldusväärse faktoranalüüsi läbiviimise eelduseks peaks valimi soovitatav suurus olema vähemalt 150 ringis (Cohen et al., 2007), ei viidud antud uurimuse valimi väiksuse tõttu läbi faktoranalüüsi. Samuti ei leitud käesoleva uurimuse valimist ja eesmärgist lähtuvalt sobivat ankeeti varasematest uurimustest. Töö autor soovib järgnevatesse uurimustesse kaasata suuremat valimit ja viia tunnuste omavaheliste seoste kontrollimiseks läbi ka faktoranalüüsi. Lisaks tasub kaaluda uurimisinstrumenti sissejuhatavas osas mõiste „kaasama“ sisu avamist, et kindlustada sellest võimalikult ühtne arusaam.

Kokkuvõte

märksõnad: õpilasesindus, kaasatus, koolielu kujundavad tegevused

Käesolevas magistritöös uuriti õpilasesinduste liikmete kaasatust koolielu kujundavatesse tegevustesse. Töö eesmärgiks oli anda ülevaade õpilasesinduste liikmete hinnangutest koolielu kujundamisele: millistesse tegevustesse nad on ja millistesse peaksid olema kaasatud (nende ÕE liikmete hinnangute põhjal, kes tunnevad osalist, vähest või olematut kaasatust) ning kuidas erinevad linna ja maakonna õpilasesinduste liikmete hinnangud nende kaasatusele. Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast.

Käesoleva uurimuse valimiks oli Tartu linna ja maakonna eestikeelsete ilma gümnaasiumiosata üldhariduslike põhikoolide õpilasesinduste 7.-9. klasside kõik liikmed. Ankeedile vastas 99 õpilasesinduse liiget. Uurimuse eesmärgi täitmiseks kasutati andmekogumismeetodina veebipõhist ankeeti, et leida vastused järgmistele uurimisküsimustele: millistesse koolielu kujundavatesse tegevustesse kaasatakse õpilasesindust selle liikmete hinnangul; millised on erinevused linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangutes kaasatusele koolielu kujundavatesse tegevustesse ning millistesse koolielu kujundavatesse tegevustesse peaksid endi hinnanguil olema kaasatud need õpilasesinduste liikmed, kes hindavad kaasatust olematuks, väheseks või osaliseks.

Uurimustulemustest selgus, et õpilasesinduste liikmed hindavad enda kaasatust kõige kõrgemalt tunnivälise tegevuse planeerimisse, seejärel koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemisse ja kõige madalamalt kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse. Tartu linna ja maakonna koolide õpilasesinduste liikmete hinnangute võrdlemisel ilmnes statistiliselt oluline erinevus kaasatuse osas tunnivälisesse tegevusse, millele andsid

kõrgemad hinnangud Tartu linna koolide õpilasesinduste liikmed. Koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemise ja kooli juhtimise/õppetöö korralduse osas statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnunud. Koolielu kujundavate tegevuste osas, kus üle 50% õpilasesinduste liikmetest hindas kaasatust olematuks, väheeks või osaliseks, anti ka nendesse tegevustesse kaasatuse olulisuse kohta järgmised hinnangud (vastanute %, kelle hinnangul õpilasesindus peaks olema kaasatud/osaliselt kaasatud või senisest rohkem kaasatud): õpilaste rahulolu küsitluste koostamine ja läbiviimine – 71%, koolimaja ilme loomine/muutmine - 53%, õppetöö küsimustega tegelemine - 51%, õpilaste vaba aja sisustamise planeerimisse regulaarselt toimuvate tegevustega - 49%, kooli dokumentide koostamine/muutmine - 34%.

Antud magistritöö tulemuste põhjal ei ole võimalik teha üldistusi kogu Eesti õpilasesinduste kohta. Töö järeldused ei laiene vanematele ja noorematele kui 7.-9. klasside õpilased. Töö suurimaks piiranguks võib pidada 2. uurimisküsimust, mille tulemustele tuginedes ei ole alust kindlalt väita, et kaasatuse erinevused on tingitud ainult koolide asukohast, sest võrreldavad rühmad erinesid teineteisest ka teiste oluliste taustategurite poolest.

Käesolev töö annab esmase ülevaate õpilasesinduste liikmete hinnangutest, pannes aluse edaspidisteks põhjalikumateks uurimusteks õpilasesinduste kaasatuse kohta kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse ning tegevuste kohta, millesse õpilasesinduse liikmed sooviksid olla kaasatud. Kindlasti tasuks koolidel näha senisest laiemaid võimalusi õpilasesinduse kaasamiseks koolielu kujundavatesse tegevustesse ning panustamiseks õpilasesinduse liikmete ja kogu õpilasesinduse töö edasiarendamiseks.

Summary

Involvement of Student Councils in Activities that Shape School Life According to the Opinions of the Members of Student Councils in Basic Schools in Tartu Town and County

Key terms: Student council, involvement, activities that shape school life

In the present MA thesis is studied involvement of the members of student councils in activities that shape school life. The aim of the work was to give an overview of opinions of the members of the student councils about their involvement in activities that shape school life: in which activities they are involved and in which activities they think they should be involved (according to these members of the student councils who feel partly involved, little

involved or not involved at all) in Tartu and Tartu County and compare involvement in town and county schools that is based on the opinions of the members of student councils. In addition, the aim was to ascertain the activities that the members of the student councils should be involved in according to their opinion. The present thesis has two chapters- theoretical and empirical part.

The sample of the present study was all the members of student councils in general education schools in forms 7-9, where the teaching language is Estonian and who do not have gymnasium in Tartu and Tartu County. 99 members from the student councils answered the questionnaire. In order to fulfil the aim of the study, the questionnaire on the Internet was used to get answers to the following questions:

- In which school activities are the members of the student council involved according to their opinion?
- What are the differences between town and county schools student councils involvement in school activities?
- In which activities the members of the student councils should be involved according to opinions of those students who feel that they are involved partially, little or not at all?

The result of the study is that the members of the school councils think that they are the most involved in organizing extra-curricular activities, then dealing with the problems and questions about school life and they felt that they are least involved in school leadership and organizing the study process.

Comparing the opinions of members of the student councils at schools in Tartu and Tartu county, appeared statistically important difference of involvement in organizing extra-curricular activities, which is higher among the members of student councils in Tartu town. There were no statistical differences in dealing with the problems and questions about school life and school leadership and organizing the study process. These activities that shape school life, that the members of the student council thought that they are involved partly, little or not at all and therefore was the extra question “if the student council should be involved or involved more than now” answered by them. These activities, to which more than 50% of the members of the student council answered are the following results: (% of the respondents who think that student council should be involved / partly involved or involved more than now)

- Compiling and conducting the questionnaires about students satisfaction- 71%
- Creating and changing the environment in school- 53%
- Dealing with issues concerning study process- 51%

- Organizing students' free time with the activities that take place regularly- 49%
- Preparing and changing school documentation- 34%

The results of the present MA thesis are not possible to extend to all the members of student councils in Estonia, in addition not to younger nor older ones than students in forms 7-9. The biggest limitation of the research is the 2nd research question, it is not possible to claim that the involvement differences are caused by the location of the school because the compared groups had different background factors.

At the same time, the present thesis gives the first overview of the opinions of the members of student councils and it gives the bases to the further studies in involvement of student councils in school leadership and organization of study processes and activities that the members of student councils would like to be involved. Definitely, schools should notice more opportunities to involve student councils in activities that shape the school life and schools should put more effort to the development of student council work.

Tänu sõnad

Autor tänab kõikide koolide kontaktisikuid, kes edastasid uurimuse ankeedi õpilasesinduste liikmetele. Samuti tänab autor kõiki õpilasesinduste liikmeid, kes täitsid ankeedi ja andsid seeläbi panuse käesoleva uurimuse valmimisele. Suur tänu ka kõikidele lähedastele inimestele toetuse eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kuupäev: 15.05.2015

Allkiri:

Kasutatud kirjandus

- Ahokas, L. (2010). *Kodanikuharidus ja Noorte osalus*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Antonis, L. (2010). *Õpilaste arvamused õpilasomavalitsuse ja õpilasesinduse kui sotsialiseerumissubjektide kohta*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Biermann, E. (2006). Student voice. *Education Review*, 19, 2, 96-101.
- Children, participation, projects – how to make it work* (2004). Külastatud aadressil http://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/ChildrenParticipationProjects_en.pdf.
- Citizenship Education in Europe* (2012). Külastatud aadressil http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139EN.pdf.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education (6th Edition)*. London: Routledge.
- Democracy, what does that mean? Young people's views of democracy on and off line* (2005). Külastatud aadressil <https://askbristol.files.wordpress.com/2011/10/cx-e-democracy-young-people.pdf>.
- Dundar, S. (2013). Students' participation to the Decision-Making Process as a Tool for Democratic School. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13, 2, 867-875.
- Elango, A. (2001). *Tagasivaade. Valik publitseeritud artikleid 1928-2000*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Gold, J. (2006). In school dialogue: the role of school councils. *Education Review*, 19, 2, 90-95.
- Gretschel, A., Levamo, T. M., Kiilakoski, T., Laine, S., Mäntylä, N., Pleyers, G., & Raisio, H. (2014). *Youth Participation Good Practices in Different Forms of Regional and Local Democracy*. Külastatud aadressil http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/youthparticipation_goodpractices.pdf.
- Gul, H. (2010). Participation of Student Councils in Decision Making at Universities in Turkey. *College Student Journal*, 44, 2, 568-578.
- Heinla, E. (2008). Üldhariduskoolide direktorite nägemus õpetajate, lapsevanemate ja õpilaste otsustamisvõimalustest koolielus. E-S. Sarv (Toim), *Osalusdemokraatia toimimisest Eesti üldhariduses* (lk 26-38). Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Hobin, E., Leatherdale, S., Manske, S., Dubin, J., Elliott, S., & Veugelers, P. (2013). Are Environmental Influences on Physical Activity Distinct for Urban, Suburban,

- and Rural Schools? A Multilevel Study Among Secondary School Students in Ontario, Canada. *Journal of School Health*, 83, 5, 357-367.
- Jansen, K. (1999). *Õpilasmavalitsuse igapäevatöö*. Tallinn.
- Karu, M., Turk, P., Suvi, H., & Biin, H. (2012). *Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte*. Külastatud aadressil http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf.
- Kent, P. (2012). The case for using student voice in teacher selection and recruitment: reflections from a school leader. *Management in Education*, 26, 3, 148-149.
- Kera, S. (2005). *Kuidas elab kooliklass? Klassijuhatajast ja klassi juhatamisest*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Kohjus, M. (2011). *Viljandi gümnaasiumide õpilasesinduste liikmete osalemine koolielu kujundamises*. Publitseerimata bakalaureusetöö. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Koliba, C. (2000). *Democracy and Education, Schools and Communities Initiative: Conceptual Framework and Preliminary Findings*. Külastatud aadressil <http://www.uvm.edu/~dewey/articles/Democonc.html>.
- Lansdown, G. (2011). *Every Child's Right to be Heard: a Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12*. Külastatud aadressil http://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf.
- Lastekaitse Liit (2013). *Kokkuvõte uuringust: Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides. Laste ja noorte seisukohad. Kohalike omavalitsuste parimad praktikad*. Külastatud aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-%E2%80%9CLaste-osaluse-toetamine-ja-kaasamine-otsustusprotsessides%E2%80%9D.pdf>.
- Lastekaitse Liit (2014). *Kokkuvõte uuringust: Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis*. Külastatud aadressil http://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/laste_ja_noorte_osalus_ja_kaasamine_koolis_0.pdf.
- Laste õigused nende endi silme läbi* (2011). Külastatud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/rights-of-the-child_et1.pdf.
- Lepa, R., Illing, E., Kasemets, A., Lepp, Ü., & Kallaste E. (2004). *Kaasamine otsustetegemise protsessi*. Külastatud aadressil http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Kaasamine_otsustetegemise_protsessi.pdf.
- Lizzio, A., & Wilson, K. (2009). Student participation in university governance; the role

- conceptions and sense of efficacy of student representatives on departmental committees. *Studies in Higher Education*, 34, 1, 69-84.
- Metstak, A., Notton, K., Martinson, M., Valge, M., & Reitav, U. (2012). *Noorte kaasamine ja osalus maakonnas, vallas ja linnas. Käsiraamat noorele, noortekogule, ametnikule, noorootõtajale, maakonna ja kohaliku omavalitsuse juhile*. Tallinn: Eesti Noorteühenduste Liit.
- Miles, J., Miller, M., & Nadler, D. (2008). Student governance: toward effectiveness and the ideal. *College Student Journal*, 42, 4, 1061-1069.
- Noorsootöö seadus RT I 2010, 44, 262 (2010). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014104>.
- Noorsootöö strateegia 2006-2013 (2006). Külastatud aadressil http://www.hm.ee/sites/default/files/noorsootoo_strateegia_0.pdf.
- Nuut, L. (Koost). (2008). *Õpilasesinduse aabits*. Tallinn: Eesti Õpilasesinduste Liit.
- Praks, Aili. (1999). *Tore koolipäev: raamat koolirahust*. Tallinn: TORE, EÕOL, Eesti 4H.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus RT I 2010, 41, 240 (2010). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>.
- Riigiportaal. Külastatud aadressil <https://www.eesti.ee/est>.
- Sabia, D. (2012). Democratic/Utopian Education. *Utopian Studies*, 23, 2, 374-405.
- Statistikaamet (2008). *Lapsed*. Tallinn.
- Säre, E. (2011). *Vägivaldse käitumise esinemise kohad ja liigid koolis kolmanda klassi õpilaste hinnangul*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Taru, M., Kaikkonen, E., & Reiska, E. (2008). *Aspekte noorte kodanikuaktiivsuse kujunemisest. Eakaaslaste, kooli ja huvitegevuse roll aktiivsete noorte eluteedes*. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut.
- Torokoff, M. (2003). Kooli organisatsiooni- ja koostöökultuur. M. Torokoff, & K. Õun (Koost), *Koostöökultuur koolis* (lk 9-14). Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu kolledž.
- Türk, K., Haldma, T., Kukemelk, H., Ploom, K., Irs, R., & Pukkonen, L. (2011). *Üldharidus ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid*. Tartu: TÜ Multimeediatallitus.
- Unt, I. (2008). Õpetajate ja õpilaste otsustamisvõimalustest koolielus. E-S. Sarv (Toim), *Osalusdemokraatia toimimisest Eesti üldhariduses* (lk 39-55). Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Lisa

Uurimuse instrument

Hea õpilasesinduse liige!

Sinu arvamus on väga oluline, seega leia palun 10 minutit aega, et vastata minu lõputöö lühikesele küsimustikule. Küsimustikuga soovin välja selgitada tegevused, millega koolide õpilasesindused tegelevad, samuti ka tegevused, millega soovitakse senisest rohkem tegeleda. Uurimuse tulemustest on kasu tegevuste planeerimisel nii kooli huvijuhile kui ka juhtkonnale.

Küsimustele vastamisel proovi palun mõelda laiemalt kogu kooli õpilasesinduse peale, kas ja millisel määral on kaasatud selle üksikuid/ mõndasid liikmeid või kogu kooli õpilasesindust tervikuna. Näiteks, kui Sina ise pole osalenud juhtkonna koosolekul, mõtle palun sellele, kas seda on teinud Sinu kooli õpilasesinduse teised liikmed?

Küsimustik on anonüümne ning tulemusi esitatakse ainult üldistatud kujul, seega ei avalikustata vastaja nime ega kooli.

Küsimuste korral võta minuga julgesti ühendust:

Tuuli Rindemaa

E-mail: rindemaatuuli@gmail.com

1. Millisel määral on Sinu koolis õpilasesindus kaasatud järgmistesse tegevustesse?

Märgi palun iga tegevuse juures linnukesega sobivaim vastusevariant.

Tunnivälise tegevuse planeerimine

Tegevus	Ei ole kaasatud	Vähesel määral on kaasatud	Ei oska öelda	Osaliselt on kaasatud	On kaasatud
Õpilaste vaba aja sisustamise planeerimine regulaarselt toimuvate					

tegevustega (n:huviringid, sportimise võimalused)					
Kooli traditsioonide (n: kevadpidu, spordipäev..) hoidmine ja arendamine					
Erinevate sündmuste (n:kontserdid, võistlused, koolipeod..) algatamine ja korraldamine					
Projektide kirjutamine ja läbiviimine					

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „ei ole kaasatud“, tekib automaatselt lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks olema sellesse tegevusse kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Vähesel määral	Ei oska öelda	Osaliselt	Jah
----	----------------	---------------	-----------	-----

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „vähesel määral on kaasatud“, „osaliselt on kaasatud“, tekib automaatselt juurde lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks olema sellesse tegevusse senisest rohkem kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Ei oska öelda	Jah
----	---------------	-----

Kooli juhtimine ja õppetöö korraldus

	Ei ole kaasatud	Vähesel määral on kaasatud	Ei oska öelda	Osaliselt on kaasatud	On kaasatud
--	------------------------	-----------------------------------	----------------------	------------------------------	--------------------

Õppetöö (n:tundide ajad, vahetundide pikkused, tunniplaan...) küsimustega tegelemine					
Koolimaja ilme (n:klassiruumide kujundus, värvitoonid, puhkenurgad..) loomine/muutmine					
Kooli erinevate dokumentide (n:õppekava, kodukord..) koostamine ja muutmine					
Rahaliste vahendite (õpilasesinduse kassa) planeerimine (n:kui palju raha kulutatakse erinevate sündmuste korraldamisele, materjalide ostmisele..)					

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „ei ole kaasatud“, tekib automaatselt lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks/võiks olla sellesse tegevusse kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Vähesel määral	Ei oska öelda	Osaliselt	Jah
----	----------------	---------------	-----------	-----

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „vähesel määral on kaasatud“, „osaliselt on kaasatud“, tekib automaatselt juurde lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks/võiks olla sellesse tegevusse senisest rohkem kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Ei oska öelda	Jah
----	---------------	-----

Koolielu puudutavate probleemide/küsimustega tegelemine

	Ei ole kaasatud	Vähesel määral on kaasatud	Ei oska öelda	Osaliselt on kaasatud	On kaasatud
Koolisisestel koosolekutel (n: juhtkonna, nõukoja, õpetajate infokoosolekud..) osalemine koolielu puudutavate küsimuste arutelu juures					
Õpilaste arvamuse esindamine ja huvide kaitsmine juhtkonna või õppenõukogu ees					
Õpilaste rahulolu küsitluste koostamine ja läbiviimine					
Info vahendamine juhtkonna/õpetajate ja õpilaste vahel (suusõnaliselt, e-maili teel, reklaamid/plakatid)					

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „ei ole kaasatud“, tekib automaatselt lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks/võiks olla sellesse tegevusse kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Vähesel määral	Ei oska öelda	Osaliselt	Jah
----	----------------	---------------	-----------	-----

Kui küsimuse juures valitakse vastusevariant „vähesel määral on kaasatud“, „osaliselt on kaasatud“, tekib automaatselt juurde lisaküsimus:

Kas õpilasesindus peaks/võiks olla sellesse tegevusse senisest rohkem kaasatud?

Märgi palun linnukesega sobivaim vastusevariant.

Ei	Ei oska öelda	Jah
----	---------------	-----

2. Kui Sinu kooli õpilasesindus **on kaasatud** veel mõndadesse tegevustesse, mida eelpool nimetatud ei ole, kirjuta palun need tegevused siia:

.....
.....

3. Kui õpilasesindus Sinu arvates **peaks olema kaasatud** veel mõndadesse tegevustesse, mida eelpool nimetatud ei ole, kirjuta palun need tegevused siia:

.....
.....

Järgneva viie küsimuse puhul märgi palun linnukesega sobiv vastusevariant.

4. **Olen:**

- a) poiss
- b) tüdruk

5. **Õpin koolis:**

- a) Tartu linnas
- b) Tartu maakonnas

6. **Õpin:**

- a) 7. klassis
- b) 8. klassis
- c) 9. klassis

7. **Olen õpilasesinduse töös osalenud:**

- a) vähem kui 1 aasta
- b) 1 – 2 aastat
- c) üle 2 aasta

8. Minu koolis õpib:

- a) kuni 100 õpilast
- b) 101 – 300 õpilast
- c) 301 – 500 õpilast
- d) 501 või enam õpilast

Suur aitäh Sinu vastuste eest!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Tuuli Rindemaa

(sünnikuupäev: 19.08.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Õpilasesinduste kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse põhikoolide
õpilasesinduste liikmete hinnangute põhjal Tartu linna ja maakonna näitel“,
mille juhendaja on Hasso Kukemelk,
 - 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna
kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2015